

บทที่ 4

ชุมชนแม่หลวง กับประเพณีแห่ช้างผ้าอำเภอมแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

บทนี้เป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ในบริบทการศึกษาบริบทเกี่ยวกับประวัตินามความเป็นมา สังคม วัฒนธรรม และศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนแม่หลวง อำเภอมแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ตลอดจนประเพณีแห่ช้างผ้า และสภาพปัญหาของประเพณีแห่ช้างผ้า ของชุมชนแม่หลวง อำเภอมแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

- 4.1 การศึกษาบริบทของชุมชนแม่หลวง อำเภอมแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
 - 4.1.1 ที่ตั้งและการคมนาคม
 - 4.1.2 ประวัตินามความเป็นมาของชุมชนแม่หลวง
 - 4.1.3 ประชากร และอาชีพ
 - (1) ประชากร
 - (2) อาชีพ
 - 4.1.4 การปกครอง
 - (1) การปกครองท้องถิ่น
 - (2) การปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 4.1.5 สถานที่สำคัญภายในชุมชนแม่หลวง
 - 4.1.6 องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม
 - (1) กิจกรรมทางสังคมของชุมชน
 - (2) วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
 - 4.1.7 วิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนแม่หลวง
- 4.2 การศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนแม่หลวง อำเภอมแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
 - 4.2.1 ประวัตินามความเป็นมาของประเพณีแห่ช้างผ้า
 - 4.2.2 รูปแบบและลักษณะของงานประเพณี
 - 4.2.3 กิจกรรมและพิธีกรรม
 - (1) การเตรียมงาน ก่อนวันงานประเพณีแห่ช้างผ้า

- (2) กิจกรรมและพิธีกรรมงานประเพณีวันแห่ช้างผ้า
 - (3) การดำเนินงานหลังวันงานประเพณีแห่ช้างผ้า
- 4.2.4 วิเคราะห์สภาพการณ์ และปัญหาของการดำเนินงานประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนมะหลาง
- (1) องค์กรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการงานประเพณีแห่ช้างผ้า
 - (2) ปัญหาของการดำเนินงานและอนุรักษ์สืบสานประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนมะหลาง

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การศึกษาบริบทของชุมชนมะหลาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

4.1.1 ที่ตั้งและการคมนาคม

บ้านมะหลาง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่บนถนนสายทางเข้าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย¹

ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่ที่ 6

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ที่ 7

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลพระบาท

ทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่ที่ 6 ตำบลแม่เมาะ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

¹ เทศบาลอำเภอแม่เมาะ . [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.tasaban-maemoh.go.th/> (6 กรกฎาคม 2557)

ภาพที่ 4.1 แผนที่หมู่บ้านแมะหลวง
ที่มา : โครงการศึกษาเรียนรู้ชุมชนการจัดทำแผนที่ทางสังคม 2554

4.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนแมะหลวง

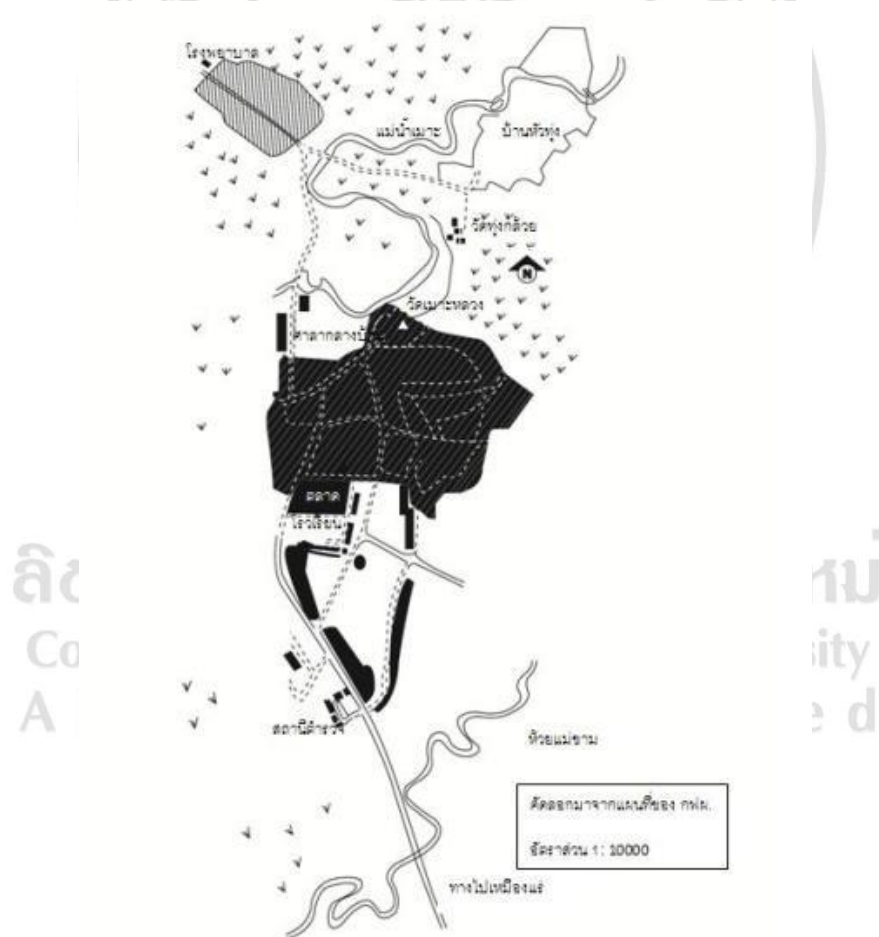
ชุมชนแมะหลวงปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่อพยพมาจากบ้านแมะหลวงเดิม หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมะ ซึ่งที่ตั้งอยู่ในหุบเขา ทางทิศตะวันออกของจังหวัดลำปาง และมีคอยช้างอยู่ทางทิศตะวันตก ต่อมาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมะ) ขยายที่ดินเพื่อเปิดหน้าดิน สำหรับการขุดบ่อเหมืองลิกไนต์ จึงทำให้หมู่บ้านแมะหลวงได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านเป็นชุมชนใหม่เป็นหมู่บ้านแมะหลวง หมู่ 8 เมื่อ ปี พ.ศ. 2523 ซึ่งชุมชนแมะหลวงทั้งอดีตและปัจจุบันมีประวัติความเป็นมาดังนี้

(1) ประวัติของชุมชนแมะหลวงในอดีต

หมู่บ้านแมะหลวงเดิมนั้นตั้งอยู่ใน หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่อยู่ในหุบเขา ทางทิศตะวันออกของจังหวัดลำปาง มีคอยช้างอยู่ทางทิศตะวันตก พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นป่าไม้ที่หนาแน่น ทำให้ชาวบ้านที่อยู่บริเวณนี้ในอดีตเกี่ยวข้องกับการทำป่าไม้ภายใต้ บริษัท บอมเบย์เบอร์มา จำกัด ต่อมา เมื่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเข้าไปทำการขุดถ่านหินลิกไนต์ เพื่อป้อนโรงจักรผลิตไฟฟ้า ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เปลี่ยนอาชีพจากการกสิกรรมและทำไม้ มาเป็นลูกจ้างของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ยังคงเหลือชาวบ้านที่ทำการ กสิกรรมเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

เดิมชุมชนเกาะหลวงตั้งอยู่บนฝั่งลำน้ำแม่เกาะ ศูนย์กลางของหมู่บ้านมี เสาหลัก เมือง และศาลากลางบ้าน แนวฝั่งหมู่บ้านจะขยายไปตามแนวถนนหมู่บ้านจะมี ทางเข้าออกอยู่ 2 ทาง คือ

1. อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ติดต่อกับทางหลวงสาย A1 (งาว-เชียงราย) ชาวบ้าน จะนิยมเข้าทางนี้ติดต่อกับตัวจังหวัดลำปาง ระยะทางประมาณ 34 กิโลเมตร
2. ทางเชื่อมต่อกับถนนสายเด่นชัย-แพร่ ต้องผ่านเหมืองลิกไนต์ออกไปทางทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ ชาวบ้านไม่ค่อยนิยมเท่าใดนัก นอกจากผู้ที่อยู่ในเหมืองเท่านั้น ระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร การสัญจรไปมาระหว่างตัวหมู่บ้านและ หมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านหัวทุ่ง บ้านนาสัก จะใช้ทางลูกรังภายในหมู่บ้าน เดินทางด้วยเท้า เกวียน และรถจักรยานยนต์ เพราะระยะทางไม่ไกลมากนัก

ภาพที่ 4.2 แผนที่ชุมชนเกาะหลวงเดิม
ที่มา : การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นล้านนา “บ้านเกาะหลวง”

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเกาะหลวงเดิมเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาอย่างช้านาน ตามประวัติเดิมของหมู่บ้านแห่งนี้ เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ โดยเป็นเมืองหน้าด่านของเมืองนครลำปาง เรื่องราวปรากฏในราว พ.ศ. 2445 เมื่อครั้งเกิดศึกเงี้ยวในล้านนา เงี้ยวจากเมืองแพร่ได้ฆ่าพระยาไชยบูรณ์เจ้าเมืองแพร่ และยกทัพจะไปตีเมืองนครลำปาง ได้แวะพักที่ชุมชนเกาะหลวงแห่งนี้ ซึ่งเป็นชุมชนชาวเงี้ยวที่ทำป่าไม้เหมือนกัน ซึ่งอพยพมาตั้งหลักแหล่งการทำป่าไม้ภายใต้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของอังกฤษ ในสังกัดของบริษัท บอมเบย์เบอร์มา จำกัด

ในระยะนั้นสภาพบ้านเกาะหลวง เป็นชุมชนที่มีป่าไม้อยู่หนาแน่น ทั้งยังเป็นเขตติดต่อกับจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นเขตทำป่าไม้เหมือนกัน จึงมีชาวพม่าหรือไทยใหญ่หรือเงี้ยวเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำป่าไม้ โดยมี พ่อเลี้ยงตาตันตระกูล วงหนั้นตา และพ่อเลี้ยงป๋อคำอู่ จากเมืองมณฑลพะเยา เป็นเงี้ยวที่เข้ามาในระยะแรก ต่อมาหลานของพ่อเลี้ยงตา คือ พ่อก่าซอ กับน้องชายคือ ส่างเจ๊กตะและส่างน้อย อพยพตามเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเกาะหลวงด้วย และพ่อก่าซอก็ได้ทำกิจการป่าไม้จนเจริญรุ่งเรือง เป็นผู้มีบทบาทในการก่อตั้งหมู่บ้านแห่งนี้ให้เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น

พ่อก่าซอได้แต่งงานกับแม่เลี้ยงคำป๋อ บุตรสาวหัวหน้าหมู่บ้าน ทำให้เพิ่มอิทธิพลในหมู่บ้านนี้มากขึ้น จนกลายเป็นหัวหน้าหมู่บ้านในเวลาต่อมา โดยยึดอาชีพทำป่าไม้ คุมลูกจ้างชักลากไม้ประมาณ 50 กว่าเชือก อีกทั้งยังเป็นผู้นำระบบการสร้างรูปบ้านแบบตะวันตกมาจากเมืองนครลำปาง ได้สร้างถาวรวัตถุที่สำคัญในหมู่บ้าน เช่น วัด ศาลากลางบ้านหลังใหม่แทนหลังเดิมที่ผุพัง ในที่สุดเมื่อเกิดมีเหมืองลิกไนต์ ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต จึงมีประชาชนอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนเกาะหลวงมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนเชื้อชาติ และมีความเจริญต่าง ๆ จากภายนอกเข้ามาทำให้สภาพในหมู่บ้านเกาะหลวงมีการเปลี่ยนแปลง²

² จงกตณี คงชนะ ,โครงการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นล้านนา บ้านแม่เกาะ อ.แม่เกาะ จ.ลำปาง, (ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรสาขาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531), หน้า 3-4

ภาพที่ 4.3 ภาพบุคคลสำคัญในอดีตของชุมชนแม่หลวง

(2) ประวัติชุมชนแม่หลวงในปัจจุบัน

ต่อมาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ) ขยายที่ดินเพื่อเปิดหน้าดินสำหรับการขุดบ่อเหมืองลิกไนต์ใน พ.ศ. 2523 จึงทำให้ประชาชนของหมู่บ้านแม่หลวงถูกเคลื่อนย้ายให้ไปตั้งเป็นชุมชนแห่งใหม่ แบ่งแยกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ ที่บ้านแม่หลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านที่เลือกรับการจัดสรรที่ดินคนละ 1 ไร่ 3 งาน และค่ารื้อย้าย และบ้านแม่พัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางนั้น เป็นกลุ่มชาวบ้านที่เลือกรับเงินค่าชดเชยจำนวนเงิน 120,000 บาท แต่ไม่อยู่ในพื้นที่ที่ทาง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดสรรไว้ให้

หมู่บ้านแม่หลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ เป็นชุมชนแห่งใหม่ที่เริ่มก่อตั้ง เมื่อ พ.ศ. 2523 ที่ตั้งในพื้นที่แห่งใหม่ที่ได้รับการจัดสรรในพื้นที่ 46 แปลง ซึ่งตั้งอยู่สองฟากถนนสายลำปาง-แม่เมาะ บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 11- 24 ปัจจุบันชุมชนแม่หลวงเป็นชุมชนใหญ่ ที่เป็นพื้นที่ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่เมาะและส่วนราชการต่าง ๆ ตลอดจนชุมชนและตลาดร้านค้าต่าง ๆ

การตั้งบ้านเรือนชุมชนมีลักษณะอยู่ห่างกัน เนื่องจากแต่ละครัวเรือนถูกกำหนดพื้นที่ด้วยการจับฉลาก จึงทำให้สภาพของชาวบ้านในชุมชนที่มีลักษณะเป็นกลุ่มพี่น้องเครือญาติเดิมถูกแยกออกจากกัน การไปมาหาสู่ติดต่อการน้อยลง ทำให้ความเป็นไทใหญ่ทั้งทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมจากชุมชนบ้านแม่หลวงเดิมเหลือน้อยลง แต่ก็ยังคงเหลือมรดกวัฒนธรรมบางอย่างที่ยังบ่งบอกถึงความเป็นไทใหญ่อาทิ พระพุทธรูปศิลปะแบบไทใหญ่ รูปปั้นสิงห์ คัมภีร์ภาษาไทใหญ่ ที่มีการเคลื่อนย้ายมาจากชุมชนเดิม และวัฒนธรรมประเพณี เช่น ประเพณีแห่ช้างเผือก ตีกลองกันยาว กลองมอชิง ซึ่งยังมีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาในทุกวันนี้

4.1.3 ประชากร และอาชีพ

(1) ประชากร

จำนวนหลังคาเรือนทั้งหมดในชุมชนเมะหลวง หมู่ที่ 8 มีจำนวนประมาณ 1,100 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด ประมาณ 3,000 กว่าคน ชาย ประมาณ 1,000 คน หญิง ประมาณ 2,000 คน ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากไทใหญ่ และมีคนจากท้องถิ่นอื่นที่เข้ามาอาศัยอยู่เนื่องจากเข้ามาทำงานในการไฟฟ้าผลิต³

(2) อาชีพ

การประกอบอาชีพของประชากรในหมู่บ้านเมะหลวง มีดังนี้

(2.1) เกษตรกร

(2.2) รับราชการ, พนักงานรัฐวิสาหกิจ

(2.3) พนักงานหน่วยงานเอกชน

(2.4) ธุรกิจส่วนตัว เช่น ค้าขาย รับจ้าง ฯลฯ⁴

4.1.4 การปกครอง

การปกครองของชุมชนเมะหลวงมี 2 รูปแบบ คือ

(1) การปกครองท้องถิ่น

ชุมชนเมะหลวง หมู่ 8 ตำบลเมะหลวง ปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชน มีกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วยผู้อาวุโสและทรงคุณวุฒิเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน และฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งเป็นการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

(2) การปกครองส่วนท้องถิ่น

ชุมชนเมะหลวงอยู่ในเขตเทศบาลตำบลแม่เมะ มีนายกเทศมนตรีตำบลแม่เมะ และสมาชิกสภาเทศบาลตำบลแม่เมะ ซึ่งได้มาจากเลือกตั้งของประชาชนในเขตเทศบาล ทำหน้าที่บริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองการบริหารเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น รวมถึง

³ สัมภาษณ์นายสันต์ แก้วประเทศ,ผู้ใหญ่บ้านชุมชนเมะหลวง (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่งช้างเผือก ชุมชนเมะหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

⁴ เทศบาลอำเภอแม่เมะ . [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.tasaban-maemoh.go.th/> (6 กรกฎาคม 2557)

การอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และสวัสดิการของประชาชน การเปิดโอกาสในการทำประชาคมในเขตเทศบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารกิจการเทศบาลหรือกิจกรรมโครงการพัฒนาที่ทางเทศบาลบริหารจัดการ โดยเพิ่มบทบาทของประชาคมชุมชน องค์กรต่าง ๆ ซึ่งเป็นการปกครองตามพระราชบัญญัติปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

4.1.5 สถานที่สำคัญภายในชุมชนเกาะหลวง

ศาลหลักเมือง

ที่หมู่บ้านเกาะหลวงเดิม ก่อนการอพยพหรือย้ายหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อและนับถือศาลเสื่อบ้าน โดยเชื่อว่าศาลเสื่อบ้านจะคอยคุ้มครอง ดูแลให้คนในหมู่บ้านมีความสุข มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ชาวเกาะหลวงนับถือเสื่อบ้านเสื่อเมืองที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการคุ้มครอง ปกป้องภัยอันตรายให้กับชาวเกาะหลวง ซึ่งมีลักษณะเป็นเสาหลักเมืองเดิมที่สร้างด้วยไม้ตั้งอยู่กลางชุมชน ดังนั้นเมื่อย้ายชุมชนมายังพื้นที่แห่งใหม่ ใน พ.ศ.2534 จึงมีการสร้างศาลหลักเมืองขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ที่ชุมชนเกาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เกาะ อำเภอแม่เกาะ โดยกำหนดหมาย สวัสดิ์บุญยงค์ และพ่อเลี้ยงนวล ไชยเนตร กับพวกชาวบ้านเกาะหลวง ได้ดำเนินการสร้างศาลหลักเมืองแม่เกาะขึ้นใหม่ โดยมี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตอำเภอแม่เกาะ สนับสนุนในการสร้างทดแทนให้ เนื่องจากเสาหลักเมืองเดิมที่สร้างด้วยไม้มีการผุพัง สุกสุลาย ไม่สามารถย้ายตามราษฎรที่อพยพมาได้ จึงทำโดยจัดพิธีกรรมเพื่อย้ายศาลหลักเมืองเดิมด้วยการ ขุดดินเศษไม้ต่าง ๆ ในบริเวณศาลหลักเมืองเดิม แล้วนำมาประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างศาลหลักเมืองในสถานที่แห่งใหม่ที่หมู่ 8 บ้านเกาะหลวง ตำบลแม่เกาะ อำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง ในบริเวณถนนหลังที่ว่าการ อำเภอแม่เกาะ (ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นบริเวณกลางหมู่บ้านเกาะหลวงแห่งใหม่นี้ โดยเริ่มต้นในวันอาทิตย์ ที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2534 ปีมะแม ตรงกับเดือนยี่หนือ ขึ้น 11 ค่ำ ได้เริ่มประกอบพิธีลงราก ฟังหลักเมืองโดยใช้เสาปูนซีเมนต์ 5 เสา แต่ไม่ได้สร้างให้มีหลังคาครอบ

ต่อมาราษฎรชาวบ้านเกาะหลวง เห็นว่าควรมีการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ เพราะเชื่อว่าการใช้เสาปูนซีเมนต์ ในการสร้างศาลหลักเมืองไม่เหมาะสม จึงเปลี่ยนใหม่โดยเปลี่ยนเป็นใช้เสาไม้จำนวนรวม 5 ต้น แทนของเดิม ซึ่งจัดหาโดยราษฎรบ้านเกาะหลวง และกำนันสนอง ฟุ้งเฟื่อง ช่วยกันสร้างหลังคาและศาลาครอบเสาหลักเมือง เนื่องจากงบประมาณไม่พอ การก่อสร้างต้องหยุดหลายครั้งและนำลวดหนามมาล้อมไว้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ชาวอำเภอแม่เมาะได้ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ศาลหลักเมืองแม่เมาะ ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดสร้างศาลหลักเมืองจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โรงไฟฟ้าแม่เมาะและเหมืองแม่เมาะและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เมาะ โดยทางคณะกรรมการหมู่บ้านเมาะหลวงได้เข้าร่วมมือในการจัดทำอีกครั้งหนึ่ง โดยไปหาไม้ต้นที่ใหญ่กว่ามาจากตำบลจางเหนือ นอกจากนี้ชาวบ้านเมาะหลวง บ้านม่อน บ้านหัวทุ่ง และหมู่บ้านใกล้เคียง ก็มีส่วนร่วมในการสร้างหลักเมือง ได้ทำพิธีอัญเชิญศาลหลักเมืองขึ้นเมื่อ วันที่ 20 พฤศจิกายน 2540 มีนายเฉลิมพล ประทีปนิช ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นประธานในพิธี⁵

ภาพที่ 4.4 ศาลหลักเมืองแม่เมาะ

ศาลากลางบ้าน

ศาลากลางบ้านของชุมชนเมาะหลวงเดิมนั้น มีลักษณะเป็นศาลาโถงเอนกประสงคมี เรือนอยู่ด้านหลัง บริเวณคอสองมีจิตรกรรมฝาผนังเขียนบนแผ่นไม้ติดประดับอยู่ บริเวณทิศเหนือ กับศาลามีหลักบ้าน หรือที่เรียกว่าเสาหลักบ้าน เสาหลักเมือง ประวัติการสร้างศาลากลางบ้านของ บ้านเมาะหลวงเดิมนั้น ไม่ปรากฏว่าสร้างมาตั้งแต่เมื่อใด ทราบแต่ว่าบูรณะ โดย พ่่าซอ ชาวไทใหญ่ และนางคำป้อ ในปีพ.ศ.2472 ชาวบ้านจะใช้เป็นสถานที่ทำพิธีต่างๆ ทั้งศาสนา และไสยศาสตร์ ช่วงเวลาปฏิบัติงานบุญต่าง ๆ จะใช้ศาลากลางบ้านเป็นที่หุงหาอาหารถ้ามีขบวนแห่ต่างๆ ก็จะนำมารวมกันที่ศาลากลางบ้านนี้ ก่อนที่จะแห่ไปทั่ว

⁵ แดง ทนันชัย, เยือนถิ่นแม่เมาะ, (ลำปาง : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2553), หน้า 17

ความสำคัญของศาลากลางบ้านในอดีตนั้นมีมาก มีการให้ความสำคัญด้วยการประดับประดาเป็นพิเศษกล่าวคือมีรูปเขียนที่งดงาม เขียนโดยใช้สีฝุ่นในกรอบไม้ประดับคอสองอย่างพอดี สันนิษฐานว่ามีอายุมากกว่าปี พ.ศ.2472 โดยพิจารณาจากลักษณะฝีมือช่างที่เป็นชาวพม่า-ไทใหญ่ ซึ่งนิยมเขียนรูปแบบนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2300 ภาพจิตรกรรมบนศาลากลางบ้านนี้มีทั้งหมด 12 ภาพ สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

1. ทศชาติ มีจำนวน 6 ภาพ
2. พุทธประวัติ ตอน ออกมหาภิเนษกรมณ์ จำนวน 4ภาพ
3. เหตุการณ์ร่วมสมัย และภาพประวัติศาสตร์ที่ไม่ทราบเรื่องราวที่แน่นอน

ปัจจุบันศาลากลางหลังเดิมนี้นี้ ถูกย้ายมาสร้างขึ้นใหม่ในด้านข้างของศาลหลักเมือง โดยใช้ไม้สัก มุงกระเบื้องสมัยใหม่ และเปลี่ยนรูปทรงไปจากศาลากลางบ้านหลังเดิม โดยภาพเขียนจิตรกรรมประดับศาลากลางบ้านหลังเดิม ถูกถอดไปเก็บไว้ที่วัดเกาะหลวง แต่น่าเสียดายที่ต่อมาเจ้าอาวาสวัดเกาะหลวงได้ลบแล้วเขียนใหม่ ปัจจุบันศาลากลางบ้านหลังใหม่ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์อะไรมากนัก จะใช้เพียงงานประเพณีแห่ช้างผ้าเท่านั้น เพื่อเป็นที่ชุมนุมของชาวบ้านช้างผ้าที่ศาลาแห่งนี้ แล้วแห่ไปยังวัดเกาะหลวง ซึ่งอยู่ไม่ไกลกันนัก⁶

ภาพที่ 4.5 ศาลากลางบ้านในอดีต

⁶ ลิขิต เกรือบุญมา, การศึกษาการเปลี่ยนแปลงความเป็นไทใหญ่ของคนในอำเภอแม่เกาะ ภายหลังการรื้อย้ายชุมชนผลกระทบกรณีโรงไฟฟ้าแม่เกาะ อ.แม่เกาะ จ.ลำปาง, (ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), หน้า 41-43

ภาพที่ 4.6 ศาลากลางบ้านปัจจุบัน

วัดทุ่งกล้วยโพธาราม

วัดทุ่งกล้วยโพธาราม เป็นวัดโบราณที่ตั้งอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำแม่เมาะ ระหว่างทางไปบ้านเมาะหลวงกับบ้านหัวทุ่ง ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านหัวทุ่ง หมู่ 1 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นวัดสำคัญของประชาชนชาวอำเภอแม่เมาะมาแต่โบราณ ในงานประเพณีสำคัญ ๆ ชาวเมืองแม่เมาะจะมาทำบุญพร้อมเพรียงกันอย่างหนาแน่น

เมื่อปี พ.ศ.2489 พ่อเลี้ยงพะกาซอหน้อย สัญชาติพม่า (ไทใหญ่) ซึ่งมีฐานะมั่งคั่งอยู่บ้านเมาะหลวง ได้มีจิตศรัทธาดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ โดยทำการรื้อพระอุโบสถหลังเก่าออก สร้างใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิมเป็นโครงสร้างไม้และเสาทำจากไม้สักทั้งหมด ฝาครึ่งปูนครึ่งไม้ มีมุขและหน้าบันประกอบด้วยช่อฟ้าปั้นลม หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ภายในมีฐานพระสร้างใหม่ ประดิษฐานพระพุทธรูป 3 องค์ ทรงศิลปะพม่า และได้สร้างสิ่งขึ้น 1 คู่ตรงทางเข้าวัดทุ่งกล้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศิลปะ อิทธิพลไทใหญ่อย่างชัดเจน

ต่อมาใน พ.ศ.2500 พ่อเลี้ยงน้อยขาว แม่เลี้ยงคำแดง จำปาเลิศ ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวไทใหญ่ พร้อมคณะศรัทธาได้สร้างเจดีย์หลังพระอุโบสถขึ้นมา 1 องค์ จากการศึกษารายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีบริเวณเหมืองแม่เมาะ เมื่อปี พ.ศ.2527 พบข้อมูลเกี่ยวกับวัดทุ่งกล้วยว่า การสำรวจภายในวัด โดยเฉพาะในวิหารพบพระพุทธรูปประทับนั่งศิลปะพม่าขนาดใหญ่ 3 องค์ ซึ่งสร้างมาเมื่อไม่นานมานี้ ที่น่าสนใจคือพระพุทธรูปประทับยืนศิลปะพม่า ทำด้วยไม้ลงรักปิดทองประดับกระจก มีอยู่ 4 องค์

และปราสาททำด้วยไม้ลึงรักปิดทองประดับกระจก และจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน วัดทุ่งกล้วยแห่งนี้กล่าวว่า เป็นวัดที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านเมะหลวงมาแต่อดีตก่อน การสร้างวัดเมะหลวง ซึ่งศิลปวัตถุและโบราณวัตถุภายในวัดแสดงให้เห็นลักษณะ วัฒนธรรมของชาวเมะหลวงที่เริ่มจากกลุ่มชาวไทยใหญ่ อายุสมัยของการสร้างวัดทุ่ง กล้วย น่าจะอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25⁷

ภาพที่ 4.7 วัดทุ่งกล้วยโพธาราม

วัดเมะหลวง

วัดเมะหลวงปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านเมะหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เมะ อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน 80 ตารางวา อุโบสถภายในมีจิตรกรรมฝาผนังภาพพุทธประวัติ ภาพพระมาลัย ภาพรัชการที่ 1-9 และภาพเรื่องหงส์หิน กุฎิ ศาลาบาตร โรงเรียนพระปริยัติธรรมและหอกลอง ปูชนีย วัตถุมี พระพุทธรูปแบบพม่า พระพุทธรูป ปางสะดุ้งมาร พระพุทธไมตรี พระพุทธรูป ไม้แกะสลักและธรรมมาสน์ทรงปราสาทศิลปะล้านนาไทย

⁷ เรื่องเดียวกันหน้า 45-47

เดิมที่วัดเกาะหลวงตั้งอยู่ในชุมชนเดิม ประวัติความเป็นมาสร้างขึ้นประมาณเมื่อไหร่
นั้นไม่ทราบประวัติการก่อสร้างและผู้สร้างที่แน่ชัด โดยสันนิษฐานว่าชาวบ้านเกาะ
หลวงและช่างชาวพม่าที่เป็นเชลยศึก ซึ่งสมัยนั้นล้าปางได้อู่ในการปกครองของละโว้
เดิมให้ชื่อวัดว่าเกาะหลวงดอนเรียง ต่อมาวันที่ 30 มกราคม 2497 ได้มีการรื้อ วิหาร
หลังเก่าแล้วก่อสร้างใหม่แบบทรงศิลปะล้านนา โดยมีพ่อเลี้ยงฟู ศิริเพ็ญ พ่อมนตรี
วงศ์จักร พ่อกำนันแป้ง คำเครื่อง พ่อเต่าหนานตา ชัยเนตร พ่อหยุบ ศรีสืบ พ่อจ้อย
เดชเทพ และหลวงพ่อ เจ้าอธิการปัญญา ปัญญา ให้ความอุปถัมภ์ร่วมกับชาวบ้านเกาะ
หลวงและชาวบ้านใกล้เคียง และทางกระทรวงศึกษาธิการประกาศเป็นวัดเมื่อ พ.ศ.
2455 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2492 และทำการ
ผูกพัทธสีมาเมื่อพ.ศ. 2497

ต่อมาเมื่อมีการย้ายหมู่บ้านจากการก่อสร้างโรงไฟฟ้าลิกไนต์ ซึ่งให้เวนคืนพื้นที่บริเวณ
ที่ตั้งบ้านเกาะหลวง และหมู่บ้านใกล้เคียงทั้งหมด ผู้ดำเนินการและทางอำเภอโดย
ศึกษาธิการอำเภอแม่เกาะรับผิดชอบดูแลการขนย้ายสิ่งของต่างๆและย้ายวัดมาตั้งอยู่ใน
ที่แห่งใหม่ ซึ่งปัจจุบันวัดเกาะหลวงตั้งอยู่บริเวณถนนแม่เกาะเหนือ ตำบลแม่เกาะ
อำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง⁸

ภาพที่ 4.8 วัดเกาะหลวง

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49-50

โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ

โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ (ชุมชน 1) เดิมชื่อ โรงเรียนบ้านเมาะ (เมาะหลวงศึกษา) ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2476 อาศัยศาลาวัดเมาะหลวงเป็นที่เรียน ต่อมาปี พ.ศ. 2479 ชุนศรีหิงส์สวัสดิ์ นายอำเภอเมืองลำปาง ได้ซื้อที่ดินกลางหมู่บ้านสถานที่เรียนและได้ขยาย โดยผู้ปกครองนักเรียนและคณะกรรมการสถานศึกษา โดยได้บริจาคที่ดิน จำนวน 19 ไร่ 3 งาน สร้างอาคารเรียน ในปี 2500 และได้รับงบประมาณขยายอาคารเรียน และอาคารประกอบตลอดมา⁹

ภาพที่ 4.9 โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ

4.1.6 องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม

องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเมาะหลวง เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในภาคกิจกรรมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางสังคมของชุมชน หรือจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางขนบธรรมเนียมประเพณี โดยได้แบ่งแยกให้เห็นถึงองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนดังนี้

⁹โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.abms1.com/> (7 กรกฎาคม 2557)

(1) กิจกรรมทางสังคมของชุมชน

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่, งานแต่งงาน, งานศพ

งานเหล่านี้ ของคนในชุมชนเกาะหลวง เป็นงานที่มีรูปแบบของคนในชนบทที่มีระบบเครือญาติที่คอยช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นการเตรียมงาน การร่วมงานต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันในเขตชุมชนเกาะหลวงนั้นงานเหล่านี้ก็จะมีเพียงญาติพี่น้องเท่านั้นที่จะคอยร่วมมือกันช่วยเหลือ ขาดแต่การร่วมมือกันของคนในชุมชนบ้านใกล้เคียงกัน ที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือในงาน อันเนื่องมาจากเพื่อนบ้านในชุมชนส่วนมากนั้นเป็นคนที่มาจากต่างถิ่นที่เพิ่งมาอาศัยอยู่ไม่นานมานี้ และส่วนมากเข้ามาเป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและได้ซื้อที่ดิน ปลูกบ้านในชุมชนนี้จึงทำให้คนในชุมชนไม่ได้สนิทสนมกันมาก่อน ประกอบกับการอพยพเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ ในการคัดสรรพื้นที่แห่งใหม่นั้นใช้วิธีการจับฉลากพื้นที่ทำให้เพื่อนบ้านญาติพี่น้องเดิมที่เคยบ้านใกล้เคียงกันในพื้นที่เดิมก่อนการอพยพนั้นกระจัดกระจายออกไปอยู่หลากหลายพื้นที่ ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกันเหมือนแต่ก่อน จึงทำให้เกิดปัญหาไม่ว่าจะในเรื่องของการเดินทางไปมาหาสู่กัน การที่ความสัมพันธ์เริ่มห่างเหินกันออกไป จึงทำให้การร่วมมือกันในกิจกรรมเหล่านี้มีน้อยลงไป และจะมีการรวมตัวกันก็ในวันที่สำคัญ ๆ เท่านั้น

จากเดิมนั้นงานศพจะมีการร่วมมือกันของคนในชุมชนถ้าหากว่าบ้านใดมีผู้เสียชีวิตคนในชุมชนก็จะร่วมมือกันนำข้าวสารไปร่วมบริจาคเพื่อใช้เลี้ยงผู้มาร่วมงาน แต่ถ้าหากว่าปัจจุบันนั้นไม่ได้มีการร่วมมือกันอย่างที่กล่าวมาแล้ว อันเนื่องมาจากพื้นที่แห่งใหม่ที่แห้งแล้งไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อนจึงไม่สามารถปลูกข้าวได้ และเนื่องด้วยมีผู้คนหลากหลายพื้นที่ที่เข้ามาอาศัยจึงไม่รู้ขนบธรรมเนียมของชาวบ้านจึงทำให้การร่วมมือนี้ได้หายไป และเปลี่ยนมาเป็นการบริจาคเงินเพื่อช่วยในงานแทน¹⁰

กองทุนหมู่บ้าน

กองทุนหมู่บ้านของชุมชนเกาะหลวงเป็นการได้รับการอุดหนุนเงินจากภาครัฐให้กระจายในชุมชน จำนวนเงิน 1,000,000 บาท เพื่อช่วยในเรื่องของสภาพคล่องให้

¹⁰สัมภาษณ์นายอินตา คำเครื่อง, ผู้อาวุโสท้องถิ่น ชุมชนเกาะหลวง (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่งช้างเผือก ชุมชนเกาะหลวง อำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

ชุมชนได้กู้ยืมไปลงทุนในภาคธุรกิจและความเป็นอยู่ ซึ่งการจะกู้เงินในกองทุนหมู่บ้านนี้ คนในชุมชนเมะหลวงจะต้องรวมกลุ่มกันในชุมชน 3 คนและต่างคนก็จะค้ำประกันให้กัน ซึ่งกองทุนหมู่บ้านของชุมชนเมะหลวงไม่ค่อยได้รับความสนใจ อันเนื่องมาจากการไม่สามารถหาคนมาร่วมค้ำประกันกันได้เนื่องจากคนในชุมชนไม่ใคร่รู้จักกันไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน เป็นคนต่างถิ่นเป็นส่วนมากมีคนในชุมชนเพียงไม่กี่คนที่ได้ใช้บริการกองทุนหมู่บ้าน¹¹

กิจกรรมจิตอาสา โครงการศึกษาเรียนรู้ชุมชน การจัดทำแผนที่ทางสังคม

เป็นโครงการจิตอาสาโดยมีแกนนำโดยไฟฟ้าฝ่ายผลิต แม่เมะ ที่ได้ทำชุมชนสัมพันธ์กับชุมชนโดยรอบ โดยได้เลือกชุมชนเมะหลวงได้จัดทำแผนที่เดินดิน ประวัติศาสตร์ชุมชน โครงสร้างชุมชน ปฏิทินอาชีพ ปฏิทินประเพณี ปราชญ์ชาวบ้าน ของชุมชนเมะหลวง

โครงการเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ของชุมชนเมะหลวงไว้เป็นเอกสารการเรียนรู้โดยได้เชิญจิตอาสาได้ จำนวน 33 คน และ โดยได้รวบรวมเป็นองค์ความรู้ต่างๆเป็นภาคเอกสาร และได้เขียน โครงสร้างชุมชนเมะหลวง สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมต่างๆ เอาไว้ ได้รับความร่วมมือ จากคนในชุมชนเมะหลวง ไม่ว่าจะเป็น ผู้อาวุโสด้านความรู้ต่าง ๆ ผู้นำชุมชน และจิตอาสา

โครงการขับเคลื่อนวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลแม่เมะ อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง เรื่องประเพณีแห่ช้างผ้า

สำนักงานสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่เมะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดอาชีพด้านศิลปวัฒนธรรมและสร้างรายได้เพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่น เกิดการขับเคลื่อนในศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน โดยจัดเวทีประชาคม เสริมสร้างประชาธิปไตย ในศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนระดับตำบล และ เก็บรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

¹¹ สัมภาษณ์นางสาวคลนภา ชมภูสืบ, ชาวบ้านชุมชนเมะหลวง (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนเมะหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

ซึ่งโครงการนี้ได้สรุปปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานมาดังนี้

1. งบประมาณที่ได้รับจัดสรรไม่เพียงพอในการจัดเวทีประชาคม
2. บุคลากรไม่เพียงพอในการดำเนินงาน เนื่องจากนักวิชาการวัฒนธรรมมีเพียงคนเดียวต้องทำหลากหลายส่วน ทำให้งานเกิดการล่าช้า
3. ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือและความสนใจน้อย เนื่องจากกระทรวงวัฒนธรรมไม่มีงบประมาณสนับสนุนการจัดทำแผนงาน โครงการทางด้านวัฒนธรรม
4. คณะกรรมการดำเนินงานขาดขวัญและกำลังใจ¹²

(2) วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน

องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเกาะหลวง เป็นการร่วมมือกันของคนในชุมชนที่จะได้รวมกลุ่มกันเพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งกิจกรรมทางการพัฒนาชุมชน และการสืบสารทางวัฒนธรรม โดย ชุมชนเกาะหลวงก็ได้มีการร่วมมือกันในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ดังนี้

งานข้าวจีข้าวหลาม วันเพ็ญเดือน 4 เหนือ เดือน ยี่ได้ คือ เดือน มกราคม เป็นเดือนที่ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้วนำไปใส่ยุ้งฉาง ชาวล้านนาไทยนิยมทำบุญทำทานก่อนที่ตัวเองจะบริโภค เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่เทพยดา มีแม่โพสพ เป็นต้น ให้ช่วยคุ้มครองดูแลข้าวเปลือกในยุ้งฉางหลอมข้าวของตน มิให้สิ่งอื่นใดมารบกวน ทำให้การกินข้าวเปลือกหมดเร็วการทำบุญทานข้าวจีข้าวหลาม มีการทำดังนี้ การเตรียมข้าวจี ในสมัยโบราณชาวล้านนาไทยนิยมการทำอาหารให้สุกด้วยการจี การเผา การปิ้ง การย่าง เป็นส่วนมาก ไม่ใช่การทอดอย่างในปัจจุบัน ดังนั้นคนในสมัยโบราณจึงมีอายุยืนเพราะไม่มีไขมันอุดตันในเส้นเลือดอย่างคนสมัยปัจจุบัน

คนในชุมชนเกาะหลวงจะได้ร่วมกันถวายเป็นข้าวใหม่ ซึ่งปัจจุบันการถวายเป็นข้าวใหม่มีเพียงกลุ่มคนในชุมชนเกาะหลวงเพียงผู้อาวุโสในชุมชนเท่านั้นซึ่งการทำนาของคนในชุมชนก็ลดน้อยลงซึ่งอาจจะเป็นเพราะสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ใหม่ไม่เอื้อต่อการทำนา จึงมีปริมาณการทำนาลดน้อยลง

¹² แผนงาน/โครงการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ของสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่เกาะเพื่อบรรจุเข้าแผนพัฒนา ระยะ 3 ปี (2554- 2556) ของเทศบาลตำบลแม่เกาะ

เลี้ยงผีเจ้าแม่ จัดขึ้นในเดือนพฤษภาคม เดือน 8 เดือน 9 เหนือ โดยเป็นการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของคนในชุมชนแม่หลวง ที่ได้นับถือ อันประกอบไปด้วย ผีเจ้าเซียงราย ผีเจ้าพ่อเจ้าจ๋าม่วง ผีขุนน้ำ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อดูแลที่ ต่อผีต่างๆ เพื่อหวังจะให้ผีบรรพบุรุษได้ช่วยเกื้อหนุนให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนชุมชนแม่หลวง ได้ดีขึ้นปกปักรักษาคนในชุมชน ประกอบอาชีพให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งชาวแม่หลวงจะมีความศรัทธาและให้ความเคารพผีบรรพบุรุษนี้มาก

ปัจจุบันคนในชุมชนแม่หลวงได้เปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตไปมากการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีดังกล่าวนี้เริ่มมีเพียงแค่กลุ่มคนผู้สูงอายุในหมู่บ้านที่จะได้ร่วมมือกันสืบสานการเลี้ยงผี ซึ่งคนในวัยทำงานนั้น ได้ออกไปทำงานยังต่างถิ่น ทำให้การร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมน้อยลงเต็มที่ มีเพียงคนกลุ่มเล็ก ๆ ไม่กี่คน เท่านั้น

ภาพ 4.10 การเลี้ยงผี ที่แม่เมาะ

สงครามต์ ส่งเคราะห์บ้าน,สักการะพระเจ้า 3 องค์ไหว้ศาลหลักเมือง โดยกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ได้ทำขึ้นในช่วงสงครามต์ของทุกปีของคนในชุมชนแม่หลวง โดยจะได้จัดขึ้น ภายในหมู่บ้านและ ที่วัดแม่หลวง โดยเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนแม่หลวง ที่ถูกสืบทอดกันมาอย่างช้านาน เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็น การสร้างขวัญกำลังใจให้แก่คนในชุมชน

กิจกรรมทางวัฒนธรรมนี้ปัจจุบันคนในชุมชนแม่หลวงยังให้ความสนใจและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านานแต่ถ้ายังเป็นเพียงการปฏิบัติเพียงแค่กลุ่มคน เดิมๆที่เป็นคนรุ่นเก่าของชุมชนและเยาวชนและเยาวชนที่ได้ติดตามมากับ ผู้ปกครองโดยไม่ได้ทราบถึงพิธีกรรมความหมายของประเพณีอย่างแท้จริง

4.1.7 วิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนเกาะหลวง

ศักยภาพของชุมชนเกาะหลวงในเรื่องของการมีส่วนร่วม ได้สะท้อนให้เห็นถึงระดับความร่วมมือได้จากกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เช่น ประเพณีเลี้ยงผีเกาะ ประเพณีสักการะพระเจ้าสามองค์ งานข้าวจีข้าวหลาม งานสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ด้านกิจกรรมทางสังคมของชุมชน เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ งานบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ งานกีฬาชุมชน ในชุมชนเกาะหลวงนั้นเป็นเพียงกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละเครือญาติ มีผู้อาวุโสในท้องถิ่นเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งด้วยความที่ชุมชนเกาะหลวงนั้นเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางประชากร ของผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยอยู่ อันเนื่องมาจากการเข้ามาทำงานในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่มีประชากรจำนวนหนึ่งที่ได้เข้ามาซื้อที่ดินในชุมชนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยทำให้ความสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชนเป็นชุมชนที่ไม่ได้รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน ประกอบกับก่อนการอพยพมีการจับฉลากในเรื่องของพื้นที่อยู่อาศัยทำกินทำให้ความใกล้ชิดระดับเครือญาติเดิมได้กระจายกันไปอยู่พื้นที่อื่น ๆ ไม่ได้ใกล้ชิดกันอีกและมีการวางผังในเรื่องการสรรหาที่อยู่ใหม่ให้ประชาชนหลังการอพยพเป็นรูปแบบบ้านจัดสรรที่มีบ้านและรั้วรอบขอบชิด ดังจะเห็นได้จากประเพณีเลี้ยงผีเกาะ จะมีเพียงกลุ่มคนในชุมชนเพียงไม่กี่คน ส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นผู้อาวุโสและลูกหลานที่เคยอยู่ในพื้นที่เดิมมาก่อนที่จะเข้าร่วมพิธีกรรม หรือไม่ว่าจะเป็นประเพณีทางด้านสังคมก็ตามจะมีเพียงญาติพี่น้องเครือญาติเท่านั้นที่จะช่วยกันในเรื่องของการเป็นแรงงานจัดตกแต่งสถานที่ ที่อยู่ในละแวกเดียวกันแต่ก็มีส่วนน้อยเนื่องจากญาติพี่น้องได้กระจายไปอยู่พื้นที่อื่นๆ จะมีการมาร่วมตัวกันช่วยก็ในบางวันที่สำคัญๆ เช่น วันก่อนเกิดงานเพียงเท่านั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาของการไม่รู้จักกันภายในชุมชนเนื่องจากไม่ได้สนิทและเชื่อใจกันเป็นแค่คนเพิ่งรู้จัก และในส่วนของกองทุนหมู่บ้าน หรือสหกรณ์ต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยได้รับความสนใจร่วม โครงการเท่าที่ควรเนื่องจากคนในชุมชนไม่กล้าที่จะมีการค้าประกันให้กันและกันเกิดจากการไม่สนิทชิดเชื่อและเชื่อใจกันอันเนื่องมาจากไม่เคยรู้จักนิสัยใจคอกันมาก่อนเป็นคนต่างถิ่นด้วยกันทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าการประกอบกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านประเพณีทางวัฒนธรรม และกิจกรรมทางด้านสังคมนั้น ล้วนแต่เป็นการร่วมมือกันในระบบเครือญาติเท่านั้น จะไม่มีการร่วมมือกันในส่วนของชุมชนทั้งหมดที่มาช่วยกันทั้งชุมชนเป็นผลพวงจากการกระจายของระบบเครือญาติเดิมที่รู้จักไปอยู่พื้นที่อื่นๆ บ้านที่ใกล้ชิดกันเป็นเหมือนเพื่อนบ้านที่แปลกหน้าไม่รู้จักกันมาก่อนตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นคนใหม่ ๆ ไม่มีความเข้าใจไว้ใจกันและไม่มีการสานสัมพันธ์และร่วมมือกันเนื่องจากเพื่อ

บ้านส่วนใหญ่จะออกไปทำงานช่วงเช้ากลับเข้ามาช่วงเย็นเป็นสังคมนิยม และบ้านกลายเป็นสถานที่พักผ่อนหลังเวลาเลิกงานหลังจากไปทำงานยังต่างพื้นที่เท่านั้น¹³

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงวิเคราะห์และสรุปจากตัวอย่างที่ยกมาได้ว่า ชุมชนเกาะหลวงมีความเข้มแข็งและอ่อนแอจากการร่วมมือกันภายในชุมชน ดังนี้

- 4.1.7.1 สภาพสังคมปัจจุบันของชุมชนเกาะหลวงบ้านเรือนหลังการอพยพได้แตกกระจายกันออกไปอยู่ในจุดอื่นๆตามที่ได้จัดสรรให้ใหม่ ทำให้ไม่เกิดการรวมตัวกันได้ดีเหมือนครั้งก่อนการอพยพ ประกอบกับสภาพที่แห้งแล้งไม่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมเท่าที่ควร กลุ่มวัยทำงานหนุ่มสาวได้ออกไปทำงานยังพื้นที่อื่นเหลือไว้แต่เพียงกลุ่มคนชรา และเด็ก อยู่ในพื้นที่
- 4.1.7.2 ความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมขาดการเอาใจใส่และสนใจอันเนื่องมาจากการเข้ามาของกลุ่มคนจากถิ่นอื่นมาอาศัยร่วมกับคนในพื้นที่ทำให้เกิดความหลากหลายในวัฒนธรรมจึงไม่ได้สนใจในเรื่องของวัฒนธรรมดั้งเดิมและไม่ได้เกิดความร่วมมือกันอย่างแท้จริงของชุมชนจนทำให้ชุมชนอ่อนแอลง
- 4.1.7.3 การพัฒนาชุมชนแบบไม่มีแบบแผนชัดเจนและการสนับสนุนอย่างเป็นทางการทำให้การอนุรักษ์และสืบสานเป็นไปอย่างยากลำบาก โดยโครงการแต่ละโครงการได้รับการสนใจเพียงแค่ระยะเวลาสั้น ๆ ในช่วงแรกๆเท่านั้น ต่อมาก็จะขาดความสนใจอย่างต่อเนื่องของคนในชุมชนทำให้โครงการต่างๆ หายไปไร้คนสืบทอด
- 4.1.7.4 ขาดการเอาใจใส่และการสนับสนุนในภาครัฐและเอกชน ที่มีต่อประเพณีและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนเพียงระยะแรก ขาดการต่อเนื่องทำให้บางโครงการถูกระงับไปและได้หายไปเป็นที่สุด
- 4.1.7.5 ยังขาดการอนุรักษ์และส่งเสริมการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบสานให้แก่คนรุ่นหลังให้ทราบถึงพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเกาะหลวง ซึ่งในส่วนนี้เกรงว่าจะสูญหายไปในที่สุดกับผู้อาวุโสในท้องถิ่นที่ยังหลงเหลืออยู่

¹³ สัมภาษณ์นายอภิเชษ ปันดี, ประธานสภาวัฒนธรรมแม่เกาะ (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนเกาะหลวง อำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

4.2 การศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนเมะหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง

4.2.1 ความเป็นมาของประเพณีแห่ช้างผ้า

ประเพณีแห่ช้างผ้า บ้านเมะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมะ อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง ได้กระทำกันมาอย่างช้านาน ตั้งแต่อยู่ในเขตพื้นที่เดิมก่อนการอพยพ โดยมีตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมแล้วชาวแม่เมะได้อาศัยอยู่ในแถบคอยผาช้าง โดยได้มีชาวไทใหญ่ที่ได้อพยพมาอยู่ในที่แถบนี้จากการทำสัมปทานป่าไม้ได้ตั้งรกรากมีครอบครัวแต่งงานกับคนในท้องถิ่นจนกลายเป็นชุมชนไทใหญ่ ซึ่งคอยผาช้างแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สัก และพันธุ์ไม้นานาชนิด มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะช้างซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนหลายเชือก และช้างยังเป็นสัตว์ที่ชาวไทใหญ่ให้ความนับถือให้ความสำคัญต่อดูแลสัตว์ประเภทนี้เป็นอย่างมาก เนื่องจากได้ใช้แรงงานและเป็นพาหนะในการเดินทางลากซุง มีอยู่วันหนึ่งนั้น ได้มีช้างป่าเชือกหนึ่งได้มาหากินบริเวณหล่มโคลนที่ห้วยอ้อ หรือกลุ่มอ้อ ถอนตัวขึ้นจากหล่มโคลนนั้นไม่ได้ ชาวบ้านมาพบเห็นจึงได้ทำการเข้ามาช่วยกันนำช้างนั้นขึ้นมาแต่พยายามอย่างไรช้างก็ขึ้นจากหล่มโคลนไม่ได้ จนเวลาผ่านไปหลายชั่วโมงก็ไม่สามารถนำช้างขึ้นมาได้จนช้างเริ่มที่จะหมดแรง ความรู้ช้างท่านหนึ่งจึงได้ทำการตั้งหอผ้าขาว เพื่อบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ว่า ถ้าหากสามารถพาช้างเชือกนี้ขึ้นมาจากหล่มโคลนแห่งนี้ได้ ก็จะหาช้างเผือกนำมาถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อบนบานแล้วเสร็จก็ได้ช่วยกันดึงช้างเชือกนี้ขึ้นมาจากหล่มโคลนนั้นอีกครั้ง ครั้นนี้ก็สามารช่วยช้างเชือกนั้นขึ้นมาได้อย่างง่ายดายจนสำเร็จ หลังจากช่วยช้างได้สำเร็จแล้วความรูช้างก็พยายามที่จะหาช้างเผือกมาถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้บนบานเอาไว้ แต่หาอย่างไรก็ไม่สามารถหาช้างเผือกมาได้ ความรูช้างจึงได้นำไม้ไผ่มาจักและขึ้นโครงเป็นรูปช้าง แล้วนำผ้าห่ม นำมาถวายแทนเพื่อเป็นสิ่งทดแทน หลังจากนั้นชาวบ้านก็ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกปีจนเป็นประเพณีประจำปีและเอกลักษณ์ของบ้านเมะหลวงและยังเป็นการแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนเมะหลวงที่เคยมีช้างอาศัยเป็นจำนวนมาก และยังรวมไปถึงการแสดงความกตัญญูที่มีต่อช้างสัตว์ที่สร้างคุณประโยชน์ ตามความเชื่อของชาวไทใหญ่อีกด้วย¹⁴

¹⁴สัมภาษณ์นางรวงทอง รักยศกุล,นักวิชาการ อาจารย์โรงเรียนอนุบาลแม่เมะ (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาระดับปริญญาตรี ประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนเมะหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 4.11 คอยผาซ้าง

4.2.2 ลักษณะและรูปแบบของงานประเพณีแห่ซ้างผ้า

ประเพณีแห่ซ้างผ้าของชุมชนเกาะหลวงมีลักษณะเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นที่สืบสานกันมาช้านานตั้งแต่สมัยอยู่พื้นที่เดิม โดยมีรูปแบบของการทำซ้างประดิษฐ์ ที่ขึ้นโครงด้วยไม้ไผ่แล้วหุ้มด้วยผ้า ประดับด้วยเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และเครื่องไทยธรรมเพื่อนำไปถวายที่วัด ประจำของชุมชนทั้ง 2 วัด โดยได้นำไปถวายในวัดทุ่งกล้วยโพธารามก่อน และตามด้วย วัดเกาะหลวง ตามความเชื่อที่มีมาแต่ในอดีต เพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็นการบูชาผีเจ้าที่ของชุมชนให้ช่วยรักษาคคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข พื้นที่ในชุมชนจะได้อุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ส่วนรูปแบบของงานประเพณี จะเป็นจะเป็นขบวนของการแห่ซ้างผ้า ในวันที่ 14-16 เมษายน ของทุกปี โดยวันที่ 14 จะเป็นการแห่ซ้างผ้าไปในหมู่บ้านเพื่อเป็นการบอกกล่าวผีบรรพบุรุษในทุก ๆ บ้านในชุมชนเกาะหลวงและเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เป็นนัย ๆ ว่าถึงช่วงประเพณีแห่ซ้างผ้าประจำปีของชุมชนเกาะหลวง แล้วจึงได้นำซ้างผ้ามาเก็บไว้ยังศาลากลางบ้าน พอถึงวันที่ 15 ก็จะได้้นำซ้างผ้าแห่ไปที่ศาลหลักเมืองเพื่อเป็นการนำซ้างผ้าบูชาหลักเมือง เสร็จสิ้นพิธีแล้วก็จะได้แห่ไปยังวัดทุ่งกล้วยโพธาราม โดยที่วัดนี้จะถวายเพียงหอผ้าขาว เท่านั้น จากนั้นจึงได้นำซ้างผ้ากลับ และนำซ้างผ้าม้าแห่ต่อไปในวันที่ 16 เมษายน ไปยังวัดเกาะหลวง โดยรูปแบบของขบวนซ้างผ้านั้นจะวางรูปแบบตามลำดับ ดังนี้

- 4.2.2.1 ขบวนกลองมอชิง
- 4.2.2.2 ช้างชุมชน เป็นการร่วมกันทำของคนในชุมชนเมาะหลวง เพื่อเป็นช้างหลักในการนำไปแห่ถวาย
- 4.2.2.3 ช้างบ้าน หรือ ช้างเสือน เป็นช้างที่ตามจิตศรัทธาของคนในชุมชนที่นำมาแห่ถวาย ซึ่งสำหรับบ้านใดที่ทำมาค้าขายหรือทำเกษตรกรรมได้ผลดีมีกำไรก็มักจะสร้างถวาย รวมไปถึงบุคคลบ้านใกล้เคียงที่ไม่มีกำลังทรัพย์มากพอที่จะสร้างถวายได้ก็สามารถนำปัจจัยมาร่วมกับบ้านที่สร้างถวายเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหรือบริจาคให้กับวัด
- 4.2.2.4 รูปนักษัตร นอกจากช้างฟ้าแล้วยังสามารถทำเป็นรูปนักษัตรตามราศีเกิดของผู้ถวายได้ หรือจะทำเป็นรูปนักษัตรประจำปีนั้นๆ ด้วยก็ได้
- 4.2.2.5 เครื่องไทยธรรม สำหรับช้างฟ้าแต่ละตัวจะมีเครื่องไทยธรรมประกอบทุกตัว และมีของบูชา สำคัญเพื่อประดับตกแต่งทุกตัว เช่น หมอน หอก ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดตัว ไม้กวาด เป็นต้น
- 4.2.2.6 ขบวนกลองมอชิง เป็นกลองของชาวไทยใหญ่ที่จะใช้แห่ร่วมกับ ฉ้าง ม้อง

ภาพที่ 4.12 การแห่ช้างฟ้าชุมชนเมาะหลวงในอดีต

ภาพที่ 4.13 ขบวนแห่ช้างผ้าห่มชนเผ่าหลวงในปัจจุบัน

4.2.3 กิจกรรมและพิธีกรรมของงานประเพณีแห่ช้างผ้า

(1) กิจกรรมการเตรียมงาน ก่อนวันงานประเพณีแห่ช้างผ้า

ก่อนจะเข้าถึงวันงานประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนเผ่าหลวงนั้นชาวบ้านจะร่วมกันบริจาคเงินตามจิตศรัทธาเพื่อใช้ในการดำเนินการงานทั้งหมด และพอถึงวันงานที่ 15-16 เมษายนชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาก็จะนำ ขบวนมอชิง หรือกลองยาวนำมาร่วมแห่ ซึ่งปัจจุบันชาวก็จะได้ว่าจ้างรถแห่เครื่องเสียงมาร่วมแห่เพื่อความสนุกสนานอีกด้วย โดยเงินบริจาคทั้งหมดนี้จะถูกรวบรวมไว้ที่ผู้ใหญ่บ้านเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายภายในงานทั้งหมดและ ในส่วนของกำหนดการตารางกิจกรรมจะได้กำหนดไว้ดังต่อไปนี้¹⁵

วันที่ 12 – 13 เมษายน ของทุกปี ชาวบ้านชุมชนเผ่าหลวงจะได้เตรียมงาน ก่อนวันงานประเพณีแห่ช้างผ้าจริงโดยชาวบ้านจะร่วมกันทำช้างผ้าห่มซึ่งเป็นช้างหลักในการถวาย ณ.ศาลากลางบ้าน ชาวบ้านจะร่วมด้วยช่วยกันผู้ชายก็จะช่วยกันจักไม้ไผ่เพื่อขึ้น โครงรูปช้าง ส่วนผู้หญิงก็จะเตรียมเครื่องไทยธรรม ของตกแต่งช้างผ้าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ฉัตร ใบเสมา ช่อ กัณฑ์คา ส่วนช้างผ้า (ช้างเฮือน) ก็จะทยอยทำในแต่ละบ้าน และตามจิตศรัทธาของเพื่อนบ้านนั้นๆ ที่จะเข้ามาช่วยกันในเรื่องของปัจจัยต่าง ๆ

¹⁵ สัมภาษณ์นายสันต์ แก้วประเทศ,ผู้ใหญ่บ้านชุมชนเผ่าหลวง (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนเผ่าหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 4.14 ชาวบ้านชุมชนเมะหลวงช่วยกันทำช้างผ้า

(1.1) การทำช้างผ้า หอผ้าขาว และเครื่องประกอบพิธีการ

ในการทำช้างผ้าที่ในส่วนของช้างชุมชนนั้นเป็นการเตรียมของช่างฝีมือในชุมชนเมะหลวง โดยจะเป็นช่างฝีมืออาวุโสที่เคยทำมาตั้งแต่ครั้งอยู่ที่พื้นที่เดิม ในส่วนนี้จะเป็นการนำของนายแดง หนันชัย ที่จะเป็นผู้ประสานงานช่างฝีมือดังกล่าวให้มาทำร่วมกันทำ ณ. ศาลากลางบ้าน โดยมีการทำช้างผ้าดังนี้

ก. ช้างผ้า

การแห่ช้างผ้าของชุมชนเมะหลวงได้มีการทำช้างผ้า อยู่ 2 ชนิด คือ

- 1) ช้างผ้าของหมู่บ้านหรือชุมชน โดยชาวบ้านเมะหลวงทุกคนจะร่วมกันทำช้างผ้านี้ ณ.ศาลากลางบ้าน

ภาพที่ 4.15 ช้างผ้า

- 2) ช้างบ้าน (ช้างเอเชียน) จะเป็นช้างของชาวบ้านที่อยากจะร่วมถวาย โดยบ้านใดที่มีเงินทอง หรืออยู่ดีมีสุขจากการประกอบอาชีพมีกำไร พอถึงเวลาที่จะมีศรัทธาในการจัดทำช้างบ้านนี้เพื่อถวายเป็นการส่วนตัว แต่หากบ้านใดที่ไม่ได้ทำถวายก็จะนำไปจ้งไปสมทบแก่บ้านที่ทำถวาย โดยการทำช้างผ้า (ช้างเอเชียน) นี้จะมีกรรมวิธี เหมือนกับการทำช้างชุมชนทุกอย่าง

การทำช้างผ้า

การทำช้างผ้า นั้นใช้ไม้ไผ่ในการสานขึ้นโครง และหุ้มด้วยผ้า สมัยก่อน ผ้าที่จะใช้หุ้มนั้นจะเป็นการทอผ้าของ ผู้หญิงในหมู่บ้าน ปัจจุบัน สามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาด และลดราคาตามความสวยงาม โดยช้างผ้าจะมีความพิเศษคือ ถ้าดึงบริเวณหาง หูทั้งสองข้างจะสามารถกระดิกได้ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเกาะหลวง

ขั้นตอนการทำช้างผ้า

1. ผู้ชายในหมู่บ้านจะช่วยกันทำโครงช้างผ้า โดยจัดเตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ ไม้หน้าฉา ไม้ไผ่ มีด เชือก กระดาษขาว กระดาษสี กรรไกร ตะปู ค้อน
2. ทำฐานตั้งโครงช้าง นำท่อนไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5-8 นิ้ว ยาวประมาณ 3 เมตร จำนวน 2 ท่อน วางขนานกันห่างกัน ประมาณ 1 เมตร แล้วนำท่อนไม้ขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-3 นิ้ว 7 ท่อน ตั้งขวาง ตอกตะปู

ภาพที่ 4.16 แสดงขั้นตอนการสานไม้ไผ่เพื่อทำโครงช้างผ้า

3. ทำโครงขาข้างด้านหน้าและหลัง โดยใช้ไม้ขนาด 150 ซม. จำนวน 2 ท่อนทำเป็นขาหน้า และท่อนไม้ขนาดความยาว 120 ซม. ทำเป็นขาหลังและมีไม้ขนาด 100 ซม. ทำโครงกระดูกสันหลังข้าง ใช้ไม้ขนาดเล็กประมาณ 10-20 ซม. ตอกตะปูทำเป็นโครงขาข้างและตัว
4. สานไม้ไผ่เป็นชลอมขนาดใหญ่นำมาทำเป็นส่วนหัวข้าง วงข้าง และชลอมขนาดเล็กทำเป็นเท้าข้างทั้ง 4 เท้า
5. ส่วนลำตัวนำไม้ไผ่เส้น มัดเป็นวงกลมรอบตัวลำตัวข้าง
6. ไม้สำหรับค้ำหูข้าง มีไม้อยู่ในลำตัวข้างทะลุไปข้างหลังข้าง ไว้สำหรับค้ำให้หูข้างขยับได้
7. สานไม้ไผ่เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 1.5 เมตร ยาว 1.5 เมตร จำนวน 6-8 แผ่น นำมาหุ้มลำตัวข้าง และขาข้าง แล้วใช้เส้นตอกมัด
8. ทำอวัยวะต่าง ๆ หางข้างทำจากไม้กวาด งาข้าง ทำจากไม้เหลาเป็น งาข้าง ดวงตาข้างทำโดยสานตอกทำเป็นวง และไม้หูข้างที่มัดกับ ไม้ค้ำหูข้างที่อยู่ในลำตัวข้าง กระดูกหน้าผากข้างใช้ไม้ไผ่สานเป็น ลักษณะด้วยคว่ำแล้วติดกาวไว้ที่บริเวณหน้าผาก ไม้ทำเป็นอวัยวะพิเศษของข้าง

ภาพที่ 4.17 แสดงขั้นตอนการหุ้มไม้ไผ่สานเพื่อทำเป็น โครงข้าง

9. เก็บรายละเอียดโดยรวมมัดเส้นตรอกไม้ไผ่และตัดส่วนที่เกินทิ้ง ได้ โครงข้างที่สมบูรณ์

10. ตกแต่งฐานซ้าง โดยใช้ไม้ทำเป็นลักษณะกล่องสี่เหลี่ยมและติดด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง ตัดกระดาษเป็นลวดลาย ติดกาว ตกแต่งให้สวยงาม
11. หุ้มโครงซ้างด้วยกระดาษติดกาว 2-3 ชั้น ให้ตัวซ้างดูแข็งแรง และจะได้หุ้มผ้าได้ง่ายและเรียบสวย

ภาพที่ 4.18 การหุ้มโครงซ้างด้วยกระดาษติดกาว

12. หุ้มโครงซ้างด้วยผ้า โดยใช้เข็มกับด้ายเย็บปิดแต่ละส่วนให้สนิท

ภาพที่ 4.19 การหุ้มผ้าบริเวณส่วนวงซ้าง

13. ตกแต่งตัวช้าง และทำตาช้าง โดยใช้ผ้าสีเหลืองหน้าจั่ว เย็บตาช้างใช้ปากกาเมจิทาสิฎกนัยน์ตาช้าง ¹⁶

ภาพที่ 4.20 การหุ้มผ้าตกแต่งช้างผ้า

องค์ประกอบของช้างผ้าในกระบวนแห่

ฉัตร ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นวงกลม นำผ้าสีขาวสีแดงเย็บต่อกันมา ส่วนล่างจะทำตาข่ายจากกระดาษเงิน กระดาษทอง กระดาษทองแดงมาม้วนเป็นท่อนกลมคล้ายหลอดกาแฟ เอาเศษไหมพรมทำเป็นดอกไม้ปลายล่างของตาข่ายจะใช้ใบไฮ (คล้ายใบโพธิ์) ร้อยไว้แต่ปัจจุบันนำซ้อนหรือของใช้ต่าง ๆ มาทำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้อีก ส่วนบนของปลายฉัตรจะมีลักษณะแหลมคล้ายหอกไว้สำหรับป้องกันช้างของตนเองไม่ให้ถูกรังแก

ลิขสิทธิ์ © โดย เชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

¹⁶ สัมภาษณ์ นายแดง ทนันทชัย, นักวิชาการท้องถิ่นผู้รวบรวมความรู้ประเพณีแห่ช้างผ้า (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษา การศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนเมาะหลวง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 4.21 ฉัตร

ข้อ นำไม้ไผ่ที่มีกิ่งใบมาจัดทำตกแต่งด้วยผ้าแดงตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม คล้ายใบไผ่หรือซ้อนมัดตกแต่งส่วนล่าง

ชั้นข้าวตอกดอกไม้ต้นกัณฑ์คา โดยนำใบคามามัดเป็นรูปสามเหลี่ยม แล้วต่อเป็นสามขาแล้วรวบให้เป็นเส้นเดียวไว้กลางสำหรับเสียบปักจ้ยต่าง ๆ ตกแต่งด้วยกระดาษสีต่างๆ ให้สวยงาม

ภาพที่ 4.22 ชั้นข้าวตอกดอกไม้ต้นกัณฑ์คา

หมอน เป็นหมอนเย็บ ใช้เพื่อนำไปถวายแก่พระภิกษุ จะถูกมัดไว้บริเวณคอของช่างผ้า เดิมแต่ก่อนชาวบ้านจะช่วยกันเย็บและทำ ปัจจุบันสามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไปโดยหมอนจะมีคำสำคัญ สำหรับ

พิธีกรรมนี้ เพราะจะใช้หมอน เกณฑ์ถวายแต่ศาลหลักเมือง ฝึบ้าน ในแต่ละบ้าน ก่อนที่จะนำช้างไปถวายที่วัด โดยไม่ว่า จะเป็นสัตว์ชนิดใดก็ตามก็ต้องมีหมอนมัดไว้บริเวณคอทุกตัว

ภาพที่ 4.23 หมอน

ผ้าคลุมหลังช้าง เป็นผ้าฝืนสีเหลี่ยมผืนผ้า ตรงปลายประดับด้วยโบไฮหรือช่อ นิยมใช้ผ้าขนหนูก็ได้เนื่องจากพอถวายแล้วพระสงฆ์สามารถนำไปใช้ได้

ภาพที่ 4.24 ผ้าคลุมหลังช้าง

ผ้าเช็ดหน้า จะถูกประดับไว้บริเวณก้นและหน้าผากของช้างเพื่อที่จะนำไปถวายแก่พระสงฆ์เช่นกัน

ภาพที่ 4.25 ผ้าเช็ดหน้าประดับช้างผ้า

ฝ้าย (เชือกแคะ) ใช้สำหรับมัดไว้ตรงบริเวณขาของช้างผ้า

ภาพที่ 4.26 ฝ้าย (เชือกแคะ)

หอก ใช้สำหรับมัดบริเวณคอของซ้างผ้า หากเป็นการถวายเป็นสัตว์ชนิดอื่นก็
จะใช้กระดิ่ง ตามความสะดวก

ภาพที่ 4.27 หอก

ผ้าหุ้มซ้าง จะเป็นผ้าสีสุภาพตามความสะดวก สมัยก่อนมักจะเป็นผ้าฝ้าย
ที่ทอขึ้นมาเองแล้วนำมาข้อมเป็นสีเหลือง สำหรับใช้ถวายแล้วพระสงฆ์
จะนำมาตัดเป็นจีวร หรือใช้ตามกิจของสงฆ์ต่อไป ซึ่งปัจจุบันได้ใช้ผ้า
ตามความสะดวกเนื่องจากไม่นิยมที่จะนำผ้ามาใช้ และไม่นิยมซื้อผ้า
จีวรมาหุ้มเพราะผ้ามีสั้น การหุ้มซ้างผ้านั้นต้องใช้ผ้าถึง 10 เมตร ในการ
หุ้มทั้งหมด

ภาพที่ 4.28 ผ้าหุ้มซ้าง

ข. สัตว์ตามราศีเกิด

นอกจากจะถวายช้างผ้าแล้ว ยังได้มีการทำเป็นสัตว์ตามปีนักษัตรราศีเกิดของคนที่ตั้งใจจะถวายอีกด้วย หรืออาจจะทำตามนักษัตรที่ประจำปีที่มีกันแก้กันก็ได้

ภาพที่ 4.29 รูปแบบสัตว์ตามราศีเกิด

ค. เครื่องไทยธรรม จะประกอบไปด้วย พริกแห้ง ข้าวสาร เกลือ น้ำตาล กระเทียม อาหารแห้ง ขนมต่างๆ ต้นอ้อย มะพร้าว

ง. ห่อผ้าขาว นำไม้มาสานขึ้นเป็นโครงคล้ายเรือหลังเล็กแล้วหุ้มด้วยผ้าสีขาวและประดับตกแต่งด้วยกระดาษเงิน กระดาษทองต้องลาย โดยห่อผ้าขาวนี้จะถวายเพียงวัดทุ่งกล้วยเท่านั้น¹⁷

¹⁷สัมภาษณ์นางจันทร์แก้ว วงศ์แก้วมูล,ช่างฝีมือในการทำเครื่องตกแต่งช้างผ้า (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษา ประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนเมาะหลวง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของ ภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 4.30 หอผ้าขาว

ภาพที่ 4.31 ช้างผ้าเมื่อเสร็จสมบูรณ์

(1.2) การจัดการสถานที่ศาลากลางบ้าน

ศาลากลางบ้านในประเพณีแห่ช้างผ้าในอดีตจะเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณีแห่ช้างผ้าก็จะเป็นสถานที่ในการผลิตช้างผ้า และเป็นสถานที่ในการร่วมรับประทานอาหารหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจ และมีการแสดงตีกลองมอชิง จ้อย ซอ สนุกสนาน พุดคุยกัน

ปัจจุบันนี้ แทบจะไม่ได้ใช้อะไรมากนักนอกจากจะเป็นสถานที่รวมตัวกันของช่างฝีมือที่จะเป็นศูนย์กลางของการทำช่างฝ้าชุมชน เมื่อเสร็จงานก็จะนำช่างฝ้าที่ได้ไปตั้งขบวนแห่ไป ตามสถานที่ต่างๆ ศาลากลางบ้านนี้ก่อนวันงานจะมีกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับคำสั่งจาก ผู้ใหญ่บ้านมาทำความสะอาดและถางหญ้า เพื่อจะเข้าไปใช้สอย

ภาพที่ 4.32 ศาลากลางบ้าน

(1.3) ศาลหลักเมือง

ศาลหลักเมืองก่อนวันงานในวันที่ 15 ก็จะมีชาวบ้านอาสาสมัครเข้าร่วมทำความสะอาด โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล

ภาพที่ 4.33 ศาลหลักเมือง

(2) กิจกรรมและพิธีกรรมงานประเพณีวันแห่ช้างผ้า

วันที่ 14 เมษายน 8.00 น. เป็นวันงานประเพณีวันแห่ช้างผ้า ชาวบ้านจะนำช้างผ้าไปแห่เพื่อถวายแก่ ศาลหลักเมือง โดยจะนำหมอนที่ผูกไว้บนคอช้างเป็นตัวถวายเกณฑ์แก่ศาลหลักเมือง โดยหมอนจะนำไปใส่ขัน (พาน) ประกอบไปด้วยข้าวตอกดอกไม้

9.00 น. พอเสร็จสิ้นก็จะนำหมอนนั้นและช้างผ้าแห่ เข้าไป เกณฑ์ถวายแต่ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่ต่าง ๆ ในแต่ละบ้านในหมู่บ้าน โดยจะใช้หมอนเพื่อเป็นตัวแทนไปเกณฑ์ถวายบอกกล่าว ช้างจะรออยู่ข้างนอก ซึ่งพิธีกรรมนี้จะเป็นการบอกกล่าวแต่ผีบ้าน ผีเรือน ต่าง ๆ ว่าปีนี้ลูกหลานได้นำช้างผ้าจะไปถวายแก่วัดในวันรุ่งขึ้น รวมไปถึงได้ช่วยกันทำช้างผ้าและสัตว์ต่าง ๆ มาถวายแก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ซึ่งจะมองเห็นว่า พิธีกรรมนี้ได้แฝงการประชาสัมพันธ์ในการรับรู้ให้แก่คนในชุมชนว่า วันพรุ่งนี้จะได้มีพิธีแห่ช้างผ้าเกิดขึ้นแล้ว โดยพิธีกรรมนี้ก็จะเสร็จสิ้นประมาณ

15.00 น. ซึ่งสมัยก่อนนั้นหลังจากชาวบ้านเสร็จพิธีกรรมนี้ ก็จะไปรวมตัวกันที่ ศาลากลางบ้าน เพื่อที่จะรับประทานอาหารร่วมกัน และชมการแสดง ฟ้อนรำ การแสดงกลองมอชิง นกโต ฟ้อนเจิง จ้อย ซอ อย่างสนุกสนาน

ปัจจุบันนั้น ประเพณีแห่ช้างผ้าได้มีเพียงนำไปถวายบอกกล่าวแก่ศาลหลักเมือง และผีบ้าน ผีเรือน บางจุดเท่านั้น พอเสร็จสิ้นก็แยกย้ายกันกลับ โดยนำช้างไปเก็บไว้ที่บ้านผู้นำชุมชนและบ้านของผู้ที่มีจิตศรัทธาทำถวาย

ภาพที่ 4.34 ชาวบ้านชุมชนเกาะหลวงทำพิธีบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ

วันที่ 15 เมษายน 8.00 น. ชาวบ้านจะรวมเอาช่างฝ้าชุมชน และช่างบ้านของทุกๆ บ้านที่มีจิตศรัทธาจะร่วมกันถวายช่างฝ้า รวมไปถึงหอผ้าขาวที่ได้จัดทำกันเตรียมเอาไว้ (โดยหอผ้าขาวนี้จะนำถวายแก่วัดทุ่งกล้วยเท่านั้น) จะตั้ง รวมกันบริเวณศาลหลักเมือง เพื่อทำพิธีบอกกล่าวจตุรปูบบอกกล่าวต่อศาลหลักเมืองว่าจะได้นำช่างฝ้านำไปถวายยังวัดทุ่งกล้วยโพธาราม

9.00 น. เสร็จสิ้นแล้วก็จะแห่ไปถวายยังวัดทุ่งกล้วยโพธาราม ซึ่งเป็นวัดแรก เพื่อที่จะถวายช่างฝ้าและหอผ้าขาวโดยจะนำหมอนใส่ขัน พร้อมข้าวตอก ดอกไม้เพื่อบูชาบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านหอผ้าขาว และนำแห่รอบวัด 3 รอบ พระสงฆ์ก็จะทำพิธีสวดรับ 1 กัณฑ์ หลังจากนั้นก็นำช่างแห่กลับมายังศาลากลางบ้านเพื่อจะนำไปถวายแก่วัดเกาะหลวงในวันรุ่งขึ้น ซึ่งจะทิ้งไว้แค่หอผ้าขาวเท่านั้นที่ไว้ยังวัดทุ่งกล้วยโพธารามและกลางคืนก็จะมีการเล่นฟ้อนรำ กลองมอชิง จ้อยชอ กันอย่างสนุกสนาน

ปัจจุบันการแห่ช่างฝ้าเมื่อเสร็จสิ้นพิธีจากวัดทุ่งกล้วยโพธารามเสร็จก็จะได้นำช่างฝ้าทั้งหมดกลับมาไว้ที่บ้านผู้นำชุมชนและบ้านของผู้ที่มีจิตศรัทธาทำถวาย

ภาพที่ 4.35 วัดทุ่งกล้วยโพธาราม ชุมชนเกาะหลวง

ภาพที่ 4.36 ขบวนช้างผ้าและห่อผ้าขาวถวายแก้วตุงกล้วย

วันที่ 16 เมษายน 8.00 น. ชาวบ้านจะร่วมกันตั้งขบวน ช้างผ้าทั้งหมด บริเวณศาลากลางบ้าน แล้วแห่ไปที่วัดเมะหลวงโดยจะมีขบวนพ็อนรำ พ็อนโต กลองมอชิง นำหน้าในการแห่อย่างสนุกสนาน

9.00 น. พอถึงวัดชาวบ้านก็จะพาขบวนช้างผ้า แห่รอบวัดเป็นจำนวน 3 รอบ จะมีการหยอกล้อกันในช้างผ้าแต่ละตัวผู้ที่แบกช้างจะนำช้างของตัวเองไปชนกระแจะ ช้างผ้าตัวอื่นๆ ซึ่งผู้แบกช้างแต่ละตัวก็จะมีหน้าที่คอยปกป้องไม่ให้ช้างโดนชน อาจจะใช้นักรบในการปกป้องช้างของตัว ช้างผ้าก็จะกระดิกหาง กีบหูไปมา ซึ่งเป็นการหยอกล้อกันระหว่างการแห่ช้างกันอย่างสนุกสนาน เมื่อครบ 3 รอบแล้วจะนำไปตั้งที่หน้าวิหาร ประเคนพระสงฆ์ มีเทศน์หนึ่งกัณฑ์ เลี้ยงเพลพระ พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี

13.00 น. จะมีการสงฆ์พระ แล้วมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้าน ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง

สำหรับช้างที่นำไปถวายพระทางวัดก็จะนำผ้าของใช้ต่างๆ ที่ประดับช้างมาใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นผ้าที่หุ้มช้างพระสงฆ์ก็จะได้นำผ้านั้นมาใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นการทำเป็นจีวร ผ้าปูต่างๆ ตามกิจของสงฆ์ และข้าวของที่ใช้ประดับมากับช้างก็จะได้นำมาใช้ตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนถึงขี้ทั้งหมด พระสงฆ์ก็จะได้นำมาบำรุงวัดและพระพุทธศาสนาต่อไป

ปัจจุบันนี้การแห่ช้างเผือกเพื่อไปถวายยังวัด ช้างเผือกส่วนใหญ่จะไม่ถูกแกะนำไปใช้
สอยจะถูกต้องเก็บไว้บนศาลาวัด และบางครั้งผู้ที่นำมาถวายก็จะนำกลับบ้านไป
เพื่อที่จะนำมาถวายในปีต่อไป¹⁸

ภาพที่ 4.37 ขบวนแห่ช้างเผือกมายังวัดเมะหลวง

ภาพที่ 4.38 ขบวนแห่ช้างเผือกมายังวัดเมะหลวง

¹⁸สัมภาษณ์นายอภิเชก บันดี,ประธานสภาวัฒนธรรมแม่เมะ (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่ช้างเผือก
ชุมชนเมะหลวง อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31
พฤศจิกายน 2556)

ภาพที่ 4.39 ขบวนแห่ช้างผ้ามายังวัดมะหลาง

(3) การดำเนินงานหลังวันงานประเพณีแห่ช้างผ้า

หลังจากวันที่ 16 เมษายน หลังเสร็จสิ้นพิธีการแห่ช้างผ้า ชาวชุมชนมะหลางก็จะได้มารวมกันที่ศาลากลางบ้านเพื่อประกอบพิธี ส่งเคราะห์บ้านตามความเชื่อของคนล้านนาที่จะ ที่ถือเอาว่าเดือนเมษายนเป็นวันปีใหม่เมือง ซึ่งการส่งเคราะห์เป็นการปลดปล่อยให้เคราะห์สิ่งไม่ดีต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปกับปีเก่าและเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิตในปีใหม่ที่

โดยชาวบ้านจะจัดเตรียมสถานที่กันเอง และผู้นำชุมชนจะได้ทำการเชิญนิมนต์พระสงฆ์เพื่อทำพิธี¹⁹

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

¹⁹ สัมภาษณ์นายสันต์ แก้วประเทศ, ผู้ใหญ่บ้านชุมชนมะหลาง (เก็บข้อมูลช่วงการศึกษาการศึกษาประเพณีแห่ช้างผ้า ชุมชนมะหลาง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปางเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, 31 พฤศจิกายน 2556)

4.2.4 วิเคราะห์สถานการณ์ และปัญหาของการดำเนินงานประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนเมะหลวง

- (1) องค์กรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการงานประเพณีแห่ช้างผ้า
 - (1.1) กระบวนการจัดประเพณีแห่ช้างผ้ายังไม่ค่อยได้รับความสนใจอย่างแท้จริงจากองค์กรต่าง ๆ ของอำเภอแม่เมะหากมีการเข้ามาช่วยเหลือก็เพียงแค่อะเลี่ยน้อยยังไม่ตรงจุด ซึ่งเป็นปัญหาในการร่วมมือของภาคประชาสังคมและการจัดประเพณีแห่ช้างกลายเป็นการจัดเพื่อความเคยชินในประเพณี เพียงแค่เป็นคนกลุ่มเดียวในชุมชนเมะหลวงในการจัด ซึ่งเกรงว่าหากหมดกลุ่มวัยผู้สูงอายุที่มีความรู้ด้านประเพณีแห่ช้างผ้าตลอดจนการทำช้างผ้าหมดไป ประเพณีนี้ก็จะหายไปทีละเล็กละน้อย
 - (1.2) การรวบรวมองค์ความรู้ในการเพื่อแพร่จากองค์กรที่เกี่ยวข้องยังไม่เป็นรูปธรรมที่เพียงพอจึงมีปัญหาในเรื่องของการเผยแพร่และเอกสารในการเรียนรู้
 - (1.3) การสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณยังขาดความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆทั้งส่วนภาครัฐและเอกชน ชาวบ้านชุมชนเมะหลวงจัดประเพณีแห่ช้างผ้าจึงได้ช่วยตนเองโดยการออกเงินตามจิตศรัทธาของชาวบ้านด้วยวิธีการบริจาค
 - (1.4) ขาดการเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการประชาสัมพันธ์จากองค์กรที่เกี่ยวข้องให้เป็นที่รู้จักเป็นวงกว้างให้คนในชุมชนใกล้เคียงรู้จักตลอดจนบุคคลภายนอก

(2) ปัญหาของการดำเนินงานและอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีแห่ช้างผ้าของชุมชนเมะหลวง

- (2.1) เนื่องจากสภาพปัญหาที่มีการอพยพจากที่เดิมมาอยู่ในที่แห่งใหม่ทำให้ประเพณีแห่ช้างผ้าเกิดการขาดช่วงในการจัดในปีต่อๆมา ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความสนใจในการจะได้ที่คืนทำกินที่ใหม่ในการอยู่อาศัย ตลอดจนการเร่งเก็บข้าวของขนย้าย จึงทำให้ไม่ได้สนใจในประเพณีแห่ช้างผ้า และจากการอพยพนี้จึงทำให้ชาวบ้านที่เคยอยู่ใน ชุมชนเมะหลวงที่แห่งเดิม ต่างกระจัดกระจายออกไปอยู่ในเขตชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่แห่งใหม่ จึงทำให้ประเพณี

แห่ช้างผ้าหลังจากการอพยพ ได้รับความสนใจจากชุมชนน้อยลงขาดการ
ร่วมมือและความเข้าใจจากชุมชนมาหลวตั้งเดิม

- (2.2) สภาพปัญหาความแห้งแล้งของพื้นที่แห่งใหม่ทำให้ไม่สามารถประกอบ
อาชีพเกษตรกรรม ได้อย่างพื้นที่เดิม ้วยแรงงานจึงได้ไปทำงานทำยังเขต
พื้นที่อื่นๆ ซึ่งเหลือเพียงผู้สูงอายุและเด็กจึงส่งผลให้ประเพณีแห่ช้างผ้า
ไม่ได้รับการอนุรักษ์และสนใจเป็นที่รู้จักในวัยทำงาน กลุ่มหนุ่มสาวใน
ชุมชน และในเดิวกันั้นนั้ด้วยมีการเข้ามาของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่จึง
ได้มีกลุ่มคนจากต่างพื้นที่เข้ามาอาศัยปะปนกับคนในพื้นที่เป็นจำนวนมาก
ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ประเพณีแห่ช้างผ้ามิได้ถูกซึมซับและสืบทอด
จากลูกหลานของคนในชุมชน
- (2.3) ชาวบ้าน ในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสืบทอดจากองค์ความรู้ของ
ประเพณีแห่ช้างผ้า รวมไปถึงความสำคัญของประเพณี จึงไม่ได้เอาใจใส่
สนใจในประเพณีจะเห็นได้จากสมัยก่อนชายหนุ่มจะใช้ประเพณีนี้โชว์ถึง
ความแข็งแรงของร่างกายเพื่อที่จะเอาชนะใจหญิงสาว จากการเสนอตัว
แบกช้างผ้า ซึ่งสมัยก่อนจะแย่งกันเป็นผู้แบกจนมีการทะเลาะวิวาทกัน
เกิดขึ้น ปัจจุบันนั้น กลับไม่มีผู้ใดอยากจะแบกช้างผ้าเหลือเพียงผู้สูงอายุที่ให้
ความสำคัญ โดยการแห่ของขบวนช้างผ้าก็เพียงเป็นแค่ระยะทางสั้นๆ โดย
ชาวบ้านได้นำใส่รถกระบะ มาวางแห่ร่วมกันบริเวณหน้าวัดเท่านั้น

ภาพที่ 4.40 การขนช้างผ้ามาไว้ที่ศาลากลางบ้านโดยใส่หลังรถกระบะ
สมัยก่อนจะใช้วิธีแห่กันมา

(2.4) การแสดงที่ใช้หน้าขบวนแห่ช้างผ้าแต่ก่อนนั้น จะมีการแสดง นกโต ฟ้อนเล็บ ฟ้อนนก กลองมอชิง กลองปูลา ปัจจุบันได้เปลี่ยนจากการแห่จาก กลองมอชิงเป็น ใช้รถเครื่องเสียง ในการแห่ร่วมเข้ามา จึงทำให้อัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมได้หายไป รวมถึงภาพลักษณ์ความเป็นเอกลักษณ์ของ ประเพณีได้หายไปอีกด้วย

ภาพที่ 4.41 ขบวนกลองมอชิงที่จะได้ใช้หน้าหน้าขบวนช้างผ้า

(2.5) ชาวบ้านในชุมชนหมดศรัทธาแก่พระสงฆ์ ชาวบ้านจึงไม่นิยมไปทำบุญใน วัดที่หมดศรัทธา จึงได้มีจิตต่อด้านการ ไปทำบุญที่วัดที่ตนรู้สึกหมด ศรัทธา

(2.6) ปัจจุบันการทำช้างผ้าจะนิยมทำแค่บ้านของผู้ที่จะถวายเท่านั้น ไม่เกิดการ ร่วมมือกันในชุมชน หลังจากแห่ไปยังวัดทุ่งกล้วยโพธารามเสร็จก็จะพากัน กลับบ้าน ไม่มีการละเล่นของชุมชนเหมือนในอดีต ทำให้การฟ้อนรำ นกโต กลองมอชิง ได้เลือนหายไปซึ่งไม่มีการแสดง การละเล่นในยามค่ำคืน เหมือนในอดีต และอีกประการหนึ่งในปัจจุบันนิยมไม่แกะเอาผ้าที่ใช้หุ้ม ช้างผ้า นำผ้าละเครื่องสักการะต่าง ๆ ออกมาใช้เหมือนอดีตเพราะไม่นิยม ใช้ของที่ตกแต่ในตัวของช้างผ้า ซึ่งแห่เสร็จก็จะได้นำช้างผ้าเก็บไว้แห่ในปีต่อๆ ไป ทำให้การทำช้างผ้าลดน้อยลงขาดการเผยแพร่ จากการทำช้างผ้า

(2.7) ขาดงบประมาณในการสนับสนุนประเพณีจากหน่วยงาน ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกาะหลวง ได้ช่วยกันออกเงินในรูปแบบการบริจาคตามจิตศรัทธาเพื่อให้ใช้ในการดำเนินงานในประเพณี ซึ่งสภาพปัญหาในชุมชนเกาะหลวงที่ชาวบ้านมีความร่วมมือกับชุมชนน้อย อยู่แล้วนั้นทำให้งบประมาณมีจำกัดและชาวบ้านทำกันเองตามความเข้าใจ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved